

tum, in cibis suis est bonum & iucundum, ita vt & ipse homo cibos suos cum voluptate sumat, & alijs liberaliter atque iocundè communicet, quia, inquit, epulæ ipsius diligenter & accuratè præparantur, curatque vt cibi eius benè aptentur, nec per mœrorem earum curam negligens, nec per auaritiã sordidè mensam instruens. Significat ergo lætitiã cordis efficere vt cibi cum voluptate sumantur liberaliter, sicque & corpus verius ac diutius viuat.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

1. Vigilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnum.

Ræca habent præsens, tabefacit & aufert, quomodo & scripta quædam habent Latina, & Rabanus in commentario, sed ad sensum parùm facit. Intelligitur autem hæc sententia à nostris dicta in commendationem studij virtutis, vt significetur vigilantiam animi pro honestate virtutum comparanda, carnales in homine mortificare voluptates, & cogitatum de acquirenda virtutis honestate auferre sæpe somnum corporalem, & semper somnum pigritiæ atque inertiae. Verùm notandum interpretem nostrum hic rursùm, sicut & supra capite 11. & aliquoties in libro Sapientiæ, nomen honestatis posuisse pro diuitijs, quæ hominem reddunt in hoc mundo honestum & honoratum, cùm Græcis hic sit *πλοῦτου*. Itaque prosequitur id quod in fine capitis superioris dixit de cura quæ ante tempus senectam adfert. Nam etiam hic & in sequenti versu pro, cogitatus, est *μριμνο*, hoc est, cura & sollicitudo: docetque quàm noxia sit homini ea præcipuè cura quæ est in auaris pecuniarum studiosis, vtpote quæ carni suum vigorem aufert, & necessarium somnum. Itaque sensus est: Nimia vigilantia, quæ pro comparandis diuitijs assumitur, & vigilia nocturna, quæ sæpe propter opes suscipitur, tabefacit carnes hominis, corpusque marcidum facit ac exhaustum, & cura pro diuitijs acquirendis aufert sæpe homini somnum ad vitam necessarium. Proinde indicando nocumentum auaræ sollicitudinis, monet tacitè moderandum studium diuitiarum, anxiamque sollicitudinem deponendam esse, & præsentibus contentos nos esse debere, Deoque res nostras committendas.

2. Cogitatus præscientiæ auertit sensum, & infirmitas grauis sobriam facit animam.

Nostri hanc versionem sic intelligunt, vt sit sensus: Consideratio præscientiæ diuinæ auertit mentem hominis à peccato, & infirmitas grauis corporalis, facit animam continentiorẽ, vt duo significentur quæ hominem à peccato auocât: quorum alterum pertinet ad animam, alterum

alterum ad corpus. Nam à peccato auocamur & per cogitationem præscientiæ diuinæ, dum scilicet cogitamus Deum omnia ita nosse & videre vt etiam antequam fiant præsciat: & per infirmitatem corporis, quæ animam sæpe luxuriantem, & in vitijs diffluentem ad continentiam & moderationem reducit, vexatione scilicet dante intellectum, & vires peccandi subtrahente. At sententia hæc sic intellecta non seruit vel præcedentibus, vel sequentibus. Notandú ergo Græca longè alium habere sensum. habent enim sic; *μέριμνα ἐγρυπνίας ἀπατήσου νυσαγμόγ, καὶ ἀερώσκημα καρδὸ ἐκνήφου ὕπνου*, hoc est, sollicitudo vigiliæ interpellabit soporem, & infirmitas grauis somnum eluet, hoc est, tollet & excutiet. Itaque significantur duo esse quæ somnum intercipiunt & impediunt, sollicitudo vigiliæ, hoc est, cura peruigil, quæque vigilare auarum facit: & corporis grauis infirmitas. & debent hæc intelligi coniuncta per comparisonem, vt sit sensus: ita sollicitudinem illam anxiam & vigilantem excutere somnum, sicut grauis morbus somnum adimit: sicque hac comparisonem insinuetur sollicitudinem auarorum grauem esse morbum animi, qui hoc agat in homine quod grauis infirmitas corporis, quia similiter eum cruciat, & inquietum reddit. Quædam exemplaria non habent *ἐκνήφου*, sed *ἐκνήφου*, vt sit sensus: sobrium & vigilantem reddet somnum, hoc est, repellet somnum. Itaque vt rous modo legatur, sensus est idem. Et nostrum interpretem legisse *ἐκνήφου*, patet ex versione: sed pro *ὕπνου*, legit *ψύχου*: & pro *νυσαγμόγ*, videtur legisse *νεύγ*. Vt autem nostra lectio accedat originalibus, per cogitatum præscientiæ, oportet intelligere curam illam & cogitationes anxias, quibus avari cupiunt præscire rerum futurarum euentum, non contenti præsentibus, sed anxie semper solliciti de futuris. Huiusmodi cogitatus præscientiæ valde auertit mentem hominis à Deo, & à recto iudicio alienat, efficitque vt mens hominis velut ebria sit, & sano iudicio destituta, sicut contra grauis corporis infirmitas animam prius intemperatam reddit sobriam & temperatam. Itaque iuxta hunc intellectum significatur auarorum sollicitudinem magis esse noxiam menti, quàm grauis aliqua corporis infirmitas, cum hæc intemperatam mentem reddat temperatam: illa verò veluti ebriam efficiat, & omni recto de rebus iudicio priuatam. Dum enim quis per auaritiam nimis de futuris sollicitus est, fit vt de his quæ in præsentem agenda sunt pessimè iudicet.

3 Laborauit diues in congregatione substantiæ, & in requie sua replebitur bonis suis.

4 Laborauit pauper in diminutione victus, & in fine inops fit.

IN secunda sententia pro, in fine, est sicut in priori sententiâ, *ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ*, in requie sua. Significatur autem his duabus sententijs miseram esse conditionem pauperum in comparatione conditionis diuitum, quia cum vtrisque commune sit laborare, tamen non eadem de causa, nec simili fructu laborem impendunt. Contingit enim diuitem laborare non

ad inopiam subleuandam, sed pro congregandis opibus, qui cum cogitur, aut cum vult requiescere à laboribus, potest frui abundanter partibus bonis suis, & voluptatem inde percipere. At pauper cogitur laborare, eò quòd victus eius sit diminutus, quodque pauca habeat ad victum necessaria, & postea cum cogitur requiescere, & amplius labores ferre non potest, omnium rerum inopia premitur, ita vt mendicare cogatur. Ne tamen ob hanc conditionis in laborando dissimilitudinem, talis diues verè fœlix esse præ paupere videretur, subiungit:

5 Qui aurum diligit, non iustificabitur: & qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea.

Quod dicit, non iustificabitur; iuxta receptam intelligentiam significat amantem aurum non carere culpa, nec iustum esse posse, vt qui propter amorem diuitiarum sæpius peccet, aut in acquirendo illas iniuste, aut in conseruando illas indebitè. Potest tamen ea pars accipi, vt secundum scripturæ morem amplius quid significet, nempe quòd talis non erit impunitus, quemadmodum sæpe in scripturis, non esse innocentem, ponitur pro non esse impunitum. Qui enim in iudicio non inuenitur iustus & innocens, is non absoluitur, sed punitur & condemnatur. Itaque sensus est: Qui aurum diligit, non euadet pœnas, & condemnabitur à Deo, vt postea clarius exprimitur. Cui sensui consonat quod subditur; Et qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea; Vbi pro; consumptionem; Græcis est *Λιαφθορά*, hoc est, corruptionem. Videtur autem per corruptionem significasse res caducas & corruptibiles, quales sunt diuitiæ quas sectantur auari, vt sit sensus: eum qui sectatur corruptibilia, replendum corruptione, vt scilicet abundanter habeat quod sectatus est.

6 Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio ipsorum.

Clarius habent Græca; *πολλοὶ ἰδοῦσά τ' ἐν πτώμα χαρὶν χρυσίου, καὶ ἰγινέθη ἡ ἀπώλεια αὐτῶν ἢ πρόσπορον αὐτῶν*, hoc est, multi dati sunt in casum propter aurum, & facta est perditio eorum coram facie ipsorum. Quo significatur, multos auri gratia præcipitados esse, & lapsos in magna mala, eorumque perditionem fuisse palam & coram oculis eorum. Itaque & nostra lectio sic est accipienda, vt per casus auri intelligantur ruinae mala & incommoda, quæ aurum eis attulit, quæque auri gratia perpeffi sunt, vt sit sensus: Multi inciderunt grauiamala & incommoda, quibus eis aurum causa fuit. Propter aurum enim multi non tantum in grauiam peccata prolapsi sunt, sed etiam in multa incommoda, dum vel ex nimia auri cupiditate sese grauibus exposuerunt periculis, vel propter aurum quod possidebant ab alijs occisi sunt, aut alias male affecti. Idem significat sequens pars, nempe quòd perditio eorum facta est ex eo quod speciem auri dilexerunt, quodque eius specie capti sunt.

Lignum

7 Lignum offensionis est aurum sacrificantium, v̄ illis qui se-
ctantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo.

PRO genituo, sacrificantium, Græcis est datiuus τοῖς δουλοῖς αὐτοῦ, hoc est, sacrificantibus illi, vt sit sensus: aurum esse his qui ipsum quasi Deum quendam colunt, lignum offensionis. In quem sensum & nostra lectio accipienda est hoc modo: Aurum quod possident hi qui illi sacrificant, illudque instar Dei cuiusdam colunt, est illis lignum offensionis. Cui consonat quod Paulus auaritiā, vocat idololatriam: & auarum, idololatriam. nimirum quod omnes suas cogitationes ac spes in diuitijs sitas & defixas habeat. Porro lignum offensionis simpliciter hic recte accipi potest sic dictum, sicut alibi dicitur lapidis offensionis & petra scandali, hoc est, occasio offensionis & ruinæ. Sicut enim contingit impingere in lapidem positum in via, ita & in lignum. Rabanus quod dicitur de ligno offensionis, refert ad arborem scientiæ boni & mali, vt significetur aurum auaris esse velut arborem illam vetitam, quod sicut ex eius esu grauerunt primi nostri parentes, & in multa mala prolapsi sunt: ita etiam auari ex inordinato auri amore & grauer peccant, & multis malis inuoluuntur. Priori sensui magis congruit quod sequitur, & omnis imprudens deperiet in illo. Imprudentis enim & incircūspecti est impingere in lignum vel lapidem. Significatur ergo aurum sua natura homini non adferre perniciē, quin potius com-
modo illi esse posse, nisi sua imprudentia illud sibi verteret in perniciē: sicut lapis vel lignū, in quod homines in via impingunt, ad hoc sæpe in via positū est, vt itinerantibus cōmodo esset, atq; in eo consisterent.

8 Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris.

9 Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.

PRO; sine macula, Græcis est ἀμωμος, hoc est, inculpatus & irreprehensibilis. Nec illis est tertia illa pars; nec sperauit, &c. quæ addita videtur ab interprete ad explicandum quid sit ire post aurum, aut ad significandum secundum vitium auari. Primum enim auari vitium est, auidē nimis & immodicē sectari diuitias vt habeantur. Secundū, in habitis diuitijs spem suam collocare, à quo vitio Paulus studiosē monet diuites cauere, dicens Timotheo: Præcipe diuitibus huius sæculi non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Postquā ergo Sapiens ostendit diuitias plerisque multorum malorum & perditionis esse causam, ex ipsorum vitio subiungit laudes eius qui diuitijs bene vtitur, indicans raros tales esse in magno licet diuitū numero, & quæ ad inculpatum & laude dignum diuitem pertineant. Ille, inquit, diues qui in diuitiarum possessione inuentus est apud Deum & homines irreprehensibilis, integer, & inculpatus, verē beatus est & fœlix, quia rarus est, & singulari Dei beneficio & gratia donatus, vt cui non solum datum est
cum

cum multis diuitias possidere, sed etiam cum paucis bene utriusque eisdem. Talis autem est, qui nec est aurum cupidè sectatus, ita ut se illius fecerit feruum, atque ut illud consequeretur copiosè, etiam virtutis viam sæpius reliquerit, nec in adeptis diuitijs ita sperauit, ut per eas se tutum esse consideret ab omnibus huius vitæ incommodis, se ob id in eis extollens, & non totus pendens à prouidentia diuinæ benignitatis. Talem quo magis declararet rarum esse, exclamando subiicit: Quis est hic, & laudabimus eum? hoc est, rarus inter multos talis est, & ideo singulari laude dignus, quia qui talis est, non solum abstinuit ab inordinato amore & confidentia diuitiarum, sed fecit etiam in vita sua quæ multi dignè mirentur. Qui enim diuitijs non apponit cor suum, non potest non præclara quædam & admiranda per eas designare. Primum enim hoc est in illo mirandum, quod non iuxta multorum consuetudinem diuitias, etiam cum eas habet, magnificat. Facile enim est contemnere non habitas, at habitas paruifacere non ita facile est. Deinde hoc mirandum est, quod per eas non incitatur ad pleraque vitia, quorum in multis diuitiæ fomentum esse solent. Ut enim facile est pauperes à superbia & luxu sibi cauere, ita rarè id videre est in diuitibus. Tertio, id mirandum est in talibus, quod non solum diuitijs non abutantur ad luxum, sed eis utantur ad multiplicem beneficentiam, & aliorum utilitatem. Bene ergo dicitur, quod talis fecit mirabilia in vita sua, aut, ut habent Græca, in populo suo. Quod & sequentia comprobant.

10 Qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna?

11 Qui potuit transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit?

Pro, qui, Græcis in vtraque sententia est dictio interrogatiua τίς, sicut & in præcedenti sententia: Quis est hic; unde & scripta ferè omnia hic habent in priori sententia per interrogationem. Quis probatus est in illo? cuius lectionis etiam meminit Glosa Ordinaria, & habet eam Rabanus, sicut & omnes iam libri impressi. Omnes tamen ferè habent secundo loco, qui, non quis, vnus tamè codex secundo loco habuit, quis: & priori, qui: sed dictio, qui, etiam aliquando ponitur interrogatiuè pro, quis, ut apud Plautum in Amph. Qui me alter est audacior homo? aut qui confidentior? Itaque conueniet etiam hic sic accipi, ut vtraque sententiæ interrogatiuè legatur, & significetur raros esse qui in auro probati, perfecti inueniantur, hoc est, integri & inculpati, ut sic gloria æterna digni sint apud Deum & homines. Raros item esse, qui cum habeant occasionem peccandi, ut sunt quibus adsunt diuitiæ, non peccent abutendo eis. Prior ergo sententia significat aurum probare animos hominum, ut per quod magna tentatio ingeratur eis ad vitia quædam perpetranda, à qua si non superentur, declarantur esse homines perfecti multorum comparatione, ideoque & gloria æterna eis accedet.

Lauda-

Landabuntur enim ab hominibus, & à Deo æterno honore donabuntur. Posterior sententia indicat diuitias suppeditare multis vires peccandi, quibus tamen non ad peccandum vtantur, sed contrà potius ad benefaciendum. Vnde rectè diuitiæ Græcis *δουλεύς*, & Latinis facultates dicuntur, quòd maximam vim habeant tum ad virtutes, tum ad vitia, prout sunt homines nactæ qui ijs vtantur. Cùm enim de quibusdam hic insinuat quòd per diuitias potuerint facere mala pleraque, quæ tamen non fecerunt, significatur etiam amplius, nempe quòd per eas bona fecerunt, ad quæ facienda diuitiæ eis potestatem contulerunt, vt patet ex subiecta sententia. Ex his patet cùm hic dicitur; potuit transgredi & facere mala; non potissimum id dictum esse propter potestatem liberi arbitrij, quod ad bonum & malum liberum est, sed propter potentiam & vires peccandi, quas diuitiæ suppeditant. Nec cùm dicit esse qui non fecit mala, significat aliquos esse omnino immunes ab omni malo, sed esse immunes à multis malis quæ per diuitias committere potuissent, & nonnunquam etiam liberè, sine punitione & vindicta hominum.

12 Ideo stabilita sunt bona illius in Domino, & eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum.

GRÆCA non habent; in Domino; quod addidisse videtur interpres, vt prior pars ad Deum pertineret, secunda ad homines. Ideo, inquit, hoc est, quoniam rarus est qui diuitijs non ad vitia vtatur quæ committere posset, sed ad beneficentiã, bene facta illius firma manent apud Dominum, qui nunquam illorum obliuiscetur: sed æterno premio remunerabitur, & eleemosynas illius omnis sanctorum cœtus cum laude prædicabit & celebrabit. Potest quod dicitur; stabilita sunt bona illius; etiam intelligi non de bonis operibus, sed de diuitijs, quæ etiam bona hominis dicuntur, vt significetur rectum diuitiarum vsum duo consequi, scilicet bonorum quæ possidentur stabilitatem per Dei beneficium, & illustrem beneficentiæ commemorationem in cœtu piorum. Vnde & Paulus de eleemosynarum largitoribus dicit: Qui administrat semen seminanti, multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ, &c. Bene autem dictum est; ecclesia sanctorum; quamquam dictio, sanctorum, Græcis non sit, quoniam cœtus impiorum laudat magis prodigos, qui que ad luxum diuitijs vtuntur iuxta potestatem eis datam. Dictio; omnis; sicut non est Græcis, ita nec in quibusdam scriptis, in quibusdam etiam expuncta est.

13 Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior.

Postquam monuit de moderatione ac liberalitate in diuitijs adhibenda, subiicit de moderatione & temperantia in cibo & potu seruanda, maximè tunc cùm in magna copia deliciarum voluptatumque ver-

famur,

satur, ostendens multis & verbis & rationibus intemperantiam in hoc genere esse, & hominū offensionī vituperationique obnoxiam, & naturæ esse perniciosam. Primum ergo monet, ut cum quis assederit iuxta mensam magnam, hoc est, magnificam & sumptuosam, non mox ex intemperie & vehemēti desiderio ciborum variorum, ante alios inuadat apposita fercula. Ea enim festinatio iuuenes potissimum dedecens, quos hic maximè instruit, arguit intemperiem & immodestiam, ostenditque quod iunior, vel conditione humilior & nimio delicatorem ciborum incitetur appetitu, & decorum atque honestum ordinem seruare non didicerit.

14 Ne dicas, si multa sunt quæ super illam sunt, memento quoniam malus est oculus nequam.

Receptam hanc in priori parte lectionem sic intelligit Lyranus: Si multa fercula in mensa apponuntur, tu caue ne quid dicas, nec murmures de ferculorum multitudine, sed grato potius animo accipe quæ apponuntur. Verum hic sensus parum sequentibus conuenit. Itaque quoniam hæc recepta lectio non videbatur habere conuenientem sensum, quidam; si multa; mutauerunt in, simulata. Ita enim & Rabanus legit, & post eum Dionysius, ut sit sensus: Ne dicas, simulata sunt & ficta quæ apposita sunt, hoc est, non sunt tanti valoris quanti videntur: aut non sunt apposita ex amore, sed ad ostentationē. At hanc lectionem esse deprauatam, & legendum esse, multa, docent Græca, quæ habent, πολλα γὰρ ἐπὶ τῆς ἀντὶς, multa sanè quæ super illam, scilicet sunt. Proinde aut tollenda est coniunctio, si, quæ in quibusdam correctis inuenitur expuncta: aut si est seruanda, accipi debet posita ut sit confirmantis pro, siquidem, ut respondeat dictioni encliticæ γὰρ, quemadmodum nonnunquam accipitur Latinis. Et erit oratio imperfecta, complenda hoc modo: Ne dicas, siquidem multa sunt quæ sunt super illam, ideo oportet multa edere. Eò enim spectat quod vetat dicere de multitudine ferculorum, ne scilicet ea multitudo incitet ad edacitatem, à qua retrahit ob periculum dedecoris & inuidiæ. Vnde subiicit; Memento quoniam malus est oculus nequam; vbi per oculum nequam non intelligenda est praua intentio, aut cor suspiciosum, quomodo hic ferè intelligitur, ut sit sermo de oculo interiori, sed quomodo in euangelio accipitur, cum dicitur: An oculus tuus nequam est quia ego bonus sum? & quomodo superius dicitur: Nequam est oculus liuidi; ut oculus nequam, sit oculus inuidus eius, qui appositum à se cibum non fert liberè à conuiuio attingi & comedi. Ideo ergo vult eum qui conuiuio excipitur, non nimis auidè & liberè appositos cibos, etiamsi multi sint, inuadere, ne fortè qui illum inuitauit inuido sit oculo, & non satis ei quæ apposuit faueat, ut sæpe contingit, sicque inuidiæ eius & vituperio se reddat obnoxium. Talis enim oculus, inquit, est malus, aut, ut est Græcis, κακὸς, hoc est, malum, vel mala res, quia re vera non

Matt. 10.
Sup. cap.
14.

ya non fauet id quod fauere se verbis & facto ostendit. De hoc & subiungit:

15 Nequius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie sua lachrymabitur cum viderit.

GRæca non habent pronomen, sua, sed tantum ἀπὸ παντὸς προσώπου, ab omni facie, vel persona, vt sensus esse possit: oculum inuidum lachrymari & torqueri à quavis persona etiam amicissima, aut ab omni facie hospitis sui. Torquetur enim si tristem videat & nolentem contingere, torquetur etiam si lætam videat, & liberè atque fiducia- liter quæuis contingentem ac manducantem. Proinde additum pronomen, sua, tollit verum sensum. Vnus codex scriptus in Tongerloë habuit pronomen, tua; iuxta quam lectionem bene constat sensus. Itaque ea lectio amplexanda videtur, vt sit sensus: Inter creata nihil peius est oculo malo & inuido. Ideoque ob magnam suam malitiam etiam lachrymas profundet, grauitèrque discruciatum ab omni tua quam ei exhibes facie. De inuido oculo hæc esse dicta sequentia indicant, cum dicitur:

16 Ne extendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erubescas.

GRæcis non est dictio, prior, & illa pars, cum viderit, quæ apud nos iungitur superioribus, iungitur sequentibus, vt sit hic sensus: Quocumque ille aspexerit, non extendas manum tuam, hoc est, si aduertat illum aspicere intentius in aliquem cibum, ad illum ne extendas manum tuam, ne contra te inuidiam illius excites. Et in nostra lectione illa pars; cum viderit; sequentibus iungi potest, vt sit sensus: Cum ille respexerit in te, ne extendas manum tuam in cibum aliquem antequam ille vel alius de illo tibi seruerit, ne inuidia illius commaculatus pudeas. Nam & quædam scripta illam partem; cum viderit; à superioribus separant.

17 Ne comprimaris in conuiuio: intellige quæ sunt proximi ex teipso.

Communiter legitur, ne comprimaris in conuiuio vino; vt significetur cauendum esse ne grauemur vino. Quidam libri habent; in conuiuio vini; sed sicut Græca nihil hic habet de vino, ita & quædam Latina, tum scripta, tum impressa, tantum habent: Ne cōprimaris in cōuiuio; vt significetur cauendū esse ne quis se nimio cibo ingurgitet, & stomachum premat & grauet. Nam de cibo hic agitur, postea verò de vino. Et quò magis persuadeat temperantiã in cōtingendis & sumendis cibus seruandã in mēsa aliena, subiicit: Intellige quæ sunt proximi ex teipso, hoc est, ex tuo affectu intellige quomodo alij sint affecti, vt quemadmodū tu in mēsa à te instructa molestè fers helluones, ebriosos, & ciborū appositorum
dissipa-

dissipatores: ita etiam proximum tuum molestè ferre putes in sua mensa. Quod præceptum quidam malè obseruant, qui cùm in sua mensa non ferant æquo animo decoctores, in aliena mensa deuorant omnia, discindunt & dissipant, nihil integrum sinentes. Contra quos etiam dicitur quod sequitur:

18 Vtere quasi homo frugi ijs quæ tibi apponuntur, vt non, cùm manducas multum, odio habearis.

Distio, frugi, Græcis non est, sed tantum; vtere quasi homo. Quo significatur, quemque cibum sumere debere sicut naturæ humanæ & homini ratione vrenti conuenit, tēperatè scilicet & honestè, non autem instar beluæ cibum vorandum, & in diuersas partes distrahendum: quod qui faciunt, odium sibi multorum conciliant, maximè hospitem suorum. Idem significatur versu sequenti:

19 Cessa prior causa disciplinæ, & noli nimius esse, ne fortè offendas.

20 Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior potas bibere.

Dvo monet, nempe & vt quis primus cesset ab edendo, & vt ne in edendo primus sit. Hæc autè vult seruari causa disciplinæ, hoc est, vt quis se declarat rectè institutum, debitamque seruet institutionem. In conuiujs enim maximè sese malè educati produnt & appetitu immodico & rusticis gestibus. Similia prædictis præcepta in conuiujs seruanda ab inuitatis, habet Sapiens Prouerb. 24.

Prou. 24.

21 Quàm sufficiens est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem.

Hactenus ad temperantiam hortatus est Sapiens, ad euitandum decus, inuidiam, & odium aliorum: nunc alia ratione ad eandem hortatur, nempe ad euitandum morbos, & tormenta quæ ex intemperantia sequuntur. Nec hoc loco fit vini mētio in Græcis, sed tantum est, *ἄλιγνον*, exiguum. Et pro, erudito, est participium *ἐπιμαθητικόν*. vnde est dictio quæ præcessit, *καταδιδασκαλίας*, hoc est, disciplinæ. Itaque sensus est: parum siue cibi siue potus sufficere homini bene instituto, quiq; voracitati non assuefecit seipsum. Rabanus ex commentario videtur hoc loco non legisse, vinum. habet enim; Manifestum est quod parcus & tenuis victus tam corpori quàm animæ utilis sit: & ecōtrariò superfluis cibis vel potus egritudinē generet, & sensum animæ minuat. Hæc ille. Nec Sapiens hic adhuc agit de vino de quo postea agit, sed adhuc pergit prosequi de temperantia in cibis seruanda. Monet ergo seruare temperantiam, tum quod homini bene instituto parū sufficiat, tum quod ex paucis cibis potusq; sumpto homo non laborat, hoc est, non affligitur inter dormiendum vel tempore somni, sicut affliguntur intēperati. Quod prosequitur dicēs:
Vigilia

- 22 Vigilia & cholera & tortura viro infrunito, somnus sanitatis in homine parco.
- 23 Dormiet vsque in mane, & anima ipsius cum ipso delectabitur.

Commemorat his sententijs incommoda atque commoda quæ ex crapula & temperantia consequi solent. Viro, inquit, infrunito, vel, vt habent Græca, ἀπλωσθ, hoc est, inexplebili, accidunt multa incommoda, nempe vigilia, quia impeditur à somno, saltem conuenienti, cholera, ex qua varij morbi proueniunt, & tortura in intestinis & visceribus, in quibus grauatis patitur magna tormina. At contrà in homine sobrio est somnus sanitatis, hoc est, quem sanitas & bona corporis dispositio adfert, & qui sanitatem conseruat. Itaque dormiet talis vsque in mane, ita vt non expergiscatur ante tempus, aut cogatur præ pœna surgere aliquoties: & vbi euigilauerit anima ipsius, simul cum ipso delectabitur, gaudens scilicet & ob sanitatem ac bonam dispositionem corporis, & ob conscientie tranquillitatem, quodque se aptam sentiat ad sua officia peragenda. Vigilia ergo, opponitur somnus: cholera, sanitas: tortura, delectatio. Græca tamen tantum habent; καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, & anima eius cum ipso, hoc est, cum surgit, compos est animi sui, vt scilicet sit promptus ad sua officia. Conuenit his quod Plato dixit, philosophorum conuiuia vel hoc vno esse meliora quàm intemperantium, quòd ea postridie nulli dolores capitis aut corporis consequantur. vnde de Platonico conuiuio dixisse fertur Timotheus Atheniensis, quòd illud etiam postridie gratum esset.

- 24 Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.

In exemplari Germanico non est ἵμεσθ, hoc est, vome, quod videri potest ab aliquibus sublatum, quos offendeat vocabuli & rei turpitudine. Verùm indignum non debet videri hoc nostro Sapiente præceptum hoc medicum inferuisse reliquis ad cibum & potum pertinentibus, quo non absolutè vomitum consulit, sed tantum ad euitandum morbos, cum in necessitatem illam quis deductus est, vt aut vomendum illi sit, aut morbus expectandus. Non consulit sane vt ad prouocandum vomitum quis se multum ingurgitet, quemadmodum quidam parum pie consulunt, sed, vt si aliquorum improbitate & violentia quis multum sese grauauerit, tempestiue surgat è mensa, ne quid indecorum in mensa patiat, aut nimia repletio diu corpus affligat & noceat, & sic in secreto loco sine aliorum offensione crapulam euomat potius, quàm diu stomachus affligatur, cum periculo secuturi morbi. Quo consilio satis indicat quantopere à crapula sit cauendum, vt pro qua curanda tam fædo & indigno homine, planeque canino remedio

fit vtendum. Turpius enim est causam huius turpitudinis præbere, quàm turpitudinem hanc ob magni mali euitationem in se admittere. Proinde & satis subindicatur quàm grauius peccent, qui postquam se grauatos sentiunt, surgentes è mensa crapulam euomunt, vt mox rursum mensam accedentes nouo se cibo potuque ingurgitare valeant. Rabanus quod hic dicitur de vomitu, ad spiritualement vomitum refert, quo scilicet per confessionem peccatorum releuatur mens hominis ab his quæ conscientiam grauant. Quæ intelligentia sane hic non est reijcienda, modò retento sensu literali tanquam mystica accipiatur. Nam sicut quæ in superioribus dicuntur de moribus in mensa seruandis, rectè in mystico sensu etiam accommodantur ad ea quæ in sacra mensa, scripturarumque lectione sunt seruanda: ita & hæc sententia in mystico sensu rectè intelligitur significare, vt cum quis plus quàm oportet vel de carnis voluptate, vel de intelligentia rerum sacrarum sibi usurpauerit, pro sanitate conscientia recuperanda euomat per confessionem quod mentem prægrauat. Hac enim similitudine etiam Origenes vsus est scribens in Psal. 37. homil. 2. Vide, inquit, quid nos edocet scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim sicut hi qui habent intus inclusam escam indigestam, aut phlegmatis humorem stomacho grauius & molestè innitentem, si vomuerint releuantur: ita etiam hi qui peccauerunt, si quidem & occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur, & propemodum suffocantur à phlegmate aut humore peccati. Si autem peccator ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum, & suum peccatum confitetur, simul euomit delictum, & omnem morbi causam digerit, &c.

25 Audi me fili, & ne spernas me, & in nouissimo inuenies verba mea.

26 In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.

Superioribus præceptis sanitatis adiicit & aliud generalius tuendæ sanitatis remedium, sed ante illud interponit sententiam qua ad diligentem auscultationem discipulum excitat; Audi, inquit, me fili, & ne spernas me vel odio mei, vel ex contemptu eorum quæ dico, quæ fortè tibi humilia videbuntur. Etsi enim iam parua videntur & contemnenda, tamen postea tandem per experientiam edoctus deprehendes quàm vera fuerint & vtilia verba mea. Quod autem singulariter audiri vult est; In omnibus operibus tuis esto velox, aut, vt est Græcis, *ἵρρετής*, hoc est, strenuus & diligens, quomodo velox etiam accipitur in Prouerb. cum dicitur: Vidisti virum velocem in opere suo? coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles. Monet ergo vt in omnibus quæ agenda incumbunt homo non sit torpidus, piger, & negligens, sed diligens & strenuus: sicque futurum promittit, vt non facile accidat ei quæuis infirmitas, significans plerosque morbos ex desidia

fidia oriri aut nutriri. Ea enim melancholiam nutrit, viresque corporis eneruat: cum contra diligentia in agendo, quæ coniuncta est promptitudini & alacritati animi, pellat mororem, valetudinemque conseruet. Potest autem velocitas & diligentia, quæ hic velut custos sanitatis exigitur, non tantum referri ad operationum diligentiam, sed etiam ad prouidentiam & diligentem cautionem in omnibus actionibus adhibendam, ut hæc sententia etiam comprehendat ea quæ pro tuenda sanitate prius dicta sunt, nempe circumspicere cauendum ne quis se nimium in conuiujs repleat: aut si repleuerit, mature curandum ut à grauamine liberetur, etiam vomitu si opus sit. Itaque sensus erit generalior, ut in omnibus quæ agimus sumus veloces, sic ut & strenuè lubentesque faciamus quæ agenda sunt, & mature circumspiciamus quæ cauenda sunt. Sic intellectum hoc præceptum, generalius remedium commonstrat contra morbos & infirmitates quascunque. Neque enim facile incidet in morbos qui & diligens est in operando, & vigilans in cauendis ac curandis noxijs.

27 Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele.

28 In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequitiae illius verum est.

Postquam Sapiens locutus est de cibus & conuiujs, docuitque in eis summam modestiam & temperantiam ab inuitatis esse præstandam: nunc duas has subiungit sententias, quibus inuitat ad beneficentiam præstandam qua alios liberaliter nostro pane ac cibo sustentemus & reficiamus, cum opus est, liberaliter & non fordidè amicis conuiuia exhibentes, & pauperibus cibum communicantes. Ad quam beneficentiam inuitat, ostendendo præclaram esse famam liberalitatis: & contra vituperari tenacitatem ab omnibus. Splendidum in panibus vocat eum, qui in cibus communicandis non est parcus & fordidus, sed largus & benignus. Hunc benedicunt labia multorum, quia eum laudant, bene de eo loquuntur, ei que bene precantur. Testimonium veritatis, hoc est, æquitatis & iustitiæ illius dicit esse fidele, vel potius fore fidele, quia testimonium quod de illo à multis datur, est & erit firmum, stabile, & diuturnum. Fidele enim in scripturis dicitur aliquoties quod firmum est & stabile, ut ibi: Fidelia omnia mandata eius, confirmata in sæculum sæculi. & : Misericordias David fideles. Pro, veritatis, Græcè est *κακότης*, hoc est, pulchritudinis vel honestatis, ut respondeat ei quod dicitur splendidum in panibus. Itaque accepimus veritatem pro æquitate & iustitia, ut sæpius in scripturis, hoc est, pro ea quæ dicitur veritas vitæ. Pro; In nequissimo pane; Græcis est, *πονηρὸν ἢ καὶ ἀγαθόν*, hoc est, malo vel maligno in pane, hoc est, ei qui malignus est in communicando suo pane, obmurmurabit ciuitas.

Proinde conueniet dictionem, nequissimo, accipere non vt adiectiuum substantiuu, pane, sed vt regat ablatiuum, pane, vt sit sensus: ciuitas murmurabit in eum qui nequissimus vel malignus est pane, hoc est, in eum qui parcè, sordidè & inuidè panem suum alijs communicat, quiq̃ue in pauperes non est liberalis. Et testimonium quod à ciuibus perhibetur de nequitia, hoc est, parcitate & sordibus illius (nequitia enim, vt suprà dictum est, refertur sæpe ad parcitatem & inuidiam, sua alijs non communicantem, vt opponatur benignitati) est verum, hoc est, certum atque firmum, ita vt non facilè superari poterit & aboleri.

29 Diligentes in vino noli prouocare, multos enim exterminauit vinum.

Postquam monuit de temperantia in cibus seruanda, & beneficentia in eisdem exhibenda, subiicit monitionem temperantiæ seruandæ in vino sumendo & exhibendo. Porro priorem huius sententiæ partem Græca aliter sic habent; *ἔμ οἶνον μὴ ἀνδρῶσι*, hoc est, in vino ne te virum præbeas, aut viriliter agas, tuas scilicet vires ostentando, ac declarando quantum vini exhaurire valeas, quod & Isaias reprehendit, dicens: *Isaia 5.* Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Proinde cùm Græcis non sit quod respondeat dictioni diligentes, dubium est in nostra lectione, an, diligentes, sit participium significans amantes, an nomen, significans eos qui in aliqua re sunt strenui & minimè segnes. Si priori modo accipiatur, sensus est: Noli prouocare in vino amicos qui te diligunt. aut, Noli prouocare eos qui diligunt in vino, pro, qui diligunt vinum. Si posteriori modo accipiatur, vt magis ex Græcis videtur accipiendum, sensus est: Noli prouocare eos qui strenui sunt in bibendo vino. Est autem sermo non de prouocando ad litem & contentiones, sed de prouocando ad potationes: Monemur enim ne eos qui per sese satis proni sunt ad bibendum vinum, magis etiam prouocemus ad illud. Atque hoc est in vino se gerere viriliter, vt habent Græca. Subditur causa. Multos enim exterminauit, hoc est, perdidit vinum, liberalius scilicet & intemperantius sumptum. Multi enim dum se fortes in vino bibendo ostendere volunt, à vino turpiter & miserè superantur, omnem vim animi & corporis, item & bonum nomen amittentes, multis se morbis obnoxios reddentes, in hostium manus atque alia mala vini occasione incidentes, sicq̃ue varijs modis sese per vinum perdentes.

30 Ignis probat ferrum durum, sic vinum corda superborum arguet in ebrietate potatum.

Ignis ferrum & mollificat, & candescere facit, atque hac ratione intelligitur hic fere igni vinum comparari, quòd illud corda hominum & à sua constantia resoluit, & ad vitia perpetranda accendit, audaciam suggerendo. At hæc explicatio literæ non conuenit satis, quæ dicit

dicat ignem probare ferrum durum, & vinum similiter probare & arguere corda superbiorum. Videndum est ergo quomodo ignis probat vel ostendit ferrum durum. Additur sanè Græcis ἐν βαφῇ, hoc est, in tinctura, & pro; ferrum durum; est σόμωμα, quod significat aciem gladij vel mucronem, vt prima pars sit Græcis hoc modo: Fornax probat aciem in tinctura. Videtur ergo Sapiens ad hoc respexisse, quòd cùm paranda est acies mucronis, aliquoties ferrum aut calybs aquæ intingitur, sicque induratur, temperatur, atque acuitur, & proinde per tincturam ferri in aquam, ignis probat, ostendit & exhibet hominibus gladium acutum & ferrum durum: quod si non intingeretur in aquam, non tantam haberet duritiam. Ita enim etiam vinum ostendit & exhibet hominibus corda superbiorum, dum illa per ebrietatem madefiunt, & veluti vino immerguntur. Nam illa vino accensa, & ebrietate madefacta, longè duriora fiunt quàm prius erant, & ad lædendum atque nocendum promptiora: sicut ferrum; etsi natura sua durum, durius fit si ignitum aquæ immergatur: & acies gladij ignita, si aquæ intingatur, acutior fit & aptior ad lædendum. Ex his ergo licet intelligere similitudinis conuenientiam, quia igni inflammanti & accendenti comparatur vinum etiam homines inflammans, & animos accendens. Ferro duro & acuto comparantur corda superbiorum, quæ dura sunt & acuta ad lædendum, quæque per vinum duriora fiunt, & ad iram atque lædendum magis aptantur. Aquæ cui ferrum intingitur comparatur ebrietas, per quam corda hominum madefiunt, & obruuntur.

31 Aequa vita hominibus vinum in sobrietate: si bibas illud moderate, eris sobrius.

Græcis aliter est & breuius; καὶ ὅτι τῶν οὐρανῶν ἐν ἰσοπέδῳ, ἰδὲ πινὺς ἀντὶ τοῦ ἐν μέτρῳ ἐπιπίνειν, hoc est, Vinum est res æqualis vitæ in hominibus, si bibas illud in mensura sua, hoc est, moderate. Quo significatur, vinum hoc præstare hominibus quod præstat vita, & vitæ conferri posse, quia hominem viuificat. Aut quòd vinum accommodum sit vitæ humanæ, si moderate sumatur, quia vitam hominis conseruat, & læticia afficit pulso mœrore. Quod & in nostra lectione intelligi debet, vt sit sensus: Vinum in sobrietate sumptum est hominibus æqua vita, hoc est, affert eis vitam conuenientem & commodam. Et quia quæri posset, quomodo sumendum sit vinum in sobrietate, si, inquit, bibas illud non vltra debitam mensuram, sed moderate, & secundum modum tibi conuenientem, tunc verè eris sobrius. quasi dicat: vt sis sobrius, non est necesse vt in totum à vino abstineas, sed vt moderate bibas. Aut cùm dicitur; eris sobrius; referendum id est ad sanitatem mentis, vt sit sensus: Si bibas illud moderate, eris sanæ mentis, non dimouebitur mens à suo officio, quin potius magis acuetur, & sanior reddetur. Vinum enim modicè sumptum, vt habet proverbium, acuit ingenium.

32 Quæ vita est quæ minuitur vino? Quid defraudat vitam?
Mors.

IN priore parte communiter legitur, vita quæ minuitur vino. At Rabanus legit: Quæ vita ei qui minuitur vino? quæ verior esse videtur lectio, vt quæ consentiat Græcis, quæ sic habent: τὸ σὺν ἑλασσον μὲν οὖν; quæ vita ei qui imminutus est vino? Eodem tamen redit siue dicamus vitam hominis imminutam vino, siue hominem vino imminutum. Fere autem intelligitur vitam imminutam vino, quæ à vini immoderata sumptione abbreviatur. Et hominem imminutum vino, qui à vino vincitur, aut cuius vita vino abbreviatur. Itaque interrogatione hac intelligitur significari miseram esse eam vitam, quæ vino superatur & vincitur, vt quæ pecuina sit non humana. Sunt tamen qui intelligunt diuerso modo eum hic dici imminutum vino, qui vino destituitur, nec eius vſu frui potest, vt significetur miseram esse vitam, & nec vitam dicendam eius qui vino destituitur, nec eius copiam habere potest. Atque hic sensus est conuenientior, tum quòd conueniat sententiæ superiori afferenti vinum vitam æquam conferre hominibus: tum quòd in hoc libro minui aliqua re, est ea re destitui, vt cum supra dicitur: Est inspiens qui minuitur sapientia. Itaque cum vinum lætificent cor hominis, & vt mox dicitur, in iocunditatem creatum sit, sine qua misera & breuis est hominis vita: Quæ, inquit, est vita quæ vino destituitur, aut ei qui vino carere cogitur? significans talem vitam & breuem esse, vt in plurimum & miseram, vt quæ destituitur eo solatio quod ad mœrores pellendos institutum est. Secunda pars; Quid defraudat vitam? mors; Græcis non est, & fere sic apud nos legitur, vt interrogationem contineat cum responsione, hoc modo: Quid defraudat vitam? Mors. Quæ distinctio bene conueniens priori intellectui præcedentis partis sic est accommodanda proposito, vt significet vinum quod diminuit vitam hominis, eamque abbreviat, esse hominibus instar mortis, & morti esse æquandam. Cum enim mors sit quæ vitam hominis defraudat, oportet vinum quod etiam vitam hominis abbreviat, verè mortem esse homini, vtpote id efficiens quod morti est proprium. Rabanus autem suo commentario declarat se hanc partem legisse vna interrogatione, hoc modo: Quid defraudat vitam mors? quanquam contextus communem habeat distinctionem. Sic enim habet commentarius: Vinum mortem, hoc est, ebrietatem vitæ interfetricem nuncupat, quia viuacitas sensus inde minuitur, & ægritudo corporis inde generatur. Quasi enim increpando ipsam mortem cur vitam defraudet, interrogat, quia nimiam potationem quasi hominis deceptricem vituperans, damnat. Cum enim dicit Sapientem increpare mortem cur vitam defraudet, manifestè significat se legisse; Quid defraudat vitam mors? & interrogatiuum, quid, se accepisse pro, cur. Quæ lectio bene quidem conuenit priori intelligentiæ præceden-

cedentis partis, vt postquam dictum est, vitam quorundam nimia potatione vini minui, subiiciatur: Quid defraudat vitam mors? hoc est, Cur id admittitur vt per nimiam vini potationem mors vitam defraudet, eamque ante naturales terminos abbreviet, & naturales terminos anticipet? Sed magis hæc lectio conuenit posteriori intelligentiæ præcedentis partis, vt postquam dictum est miseram esse vitam eorum qui vino destituuntur, subiiciatur: Quid defraudat vitam mors? hoc est, Cur ante tempus vitam abbreviat mors propter vini inopiam, quod modicè sumptum morbos & corporis & animi pel- lere potuisset, sicque vitam conseruare & prolongare, atque ad iustum terminum perducere? Huic intelligentiæ etiam conueniunt quæ sequuntur.

33 Vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem ab initio.

Significat duo, nempe & quòd vinum sit res bona, vtpote à Deo inter reliqua creatum, ac proinde nequaquam reijciendum aut improbandum, & quis sit eius verus vsus, nempe ad iucunditatem excitandam, non autem ad ebrietatem prouocandam, vt intelligatur qui re bona bene vtantur, qui verò ea abutantur. Cùm autem hic apertè dicatur vinum creatum, idque ab initio, (quanquam Græcis non sit, ab initio) satis manifestum est etiam vinum in exordio mundi fuisse à Deo, qui omnia tunc solus creauit, inter alia creatum, ne quis putet sub Noë primùm cœpisse, quia ille primus legitur vineam plantasse, vinumque bibisse, & inebriatum esse. Nam & de eo etiam scribitur quòd cœpit exercere terram, & tamen certum est etiam ante diluuium homines exercuisse terram. Nec quia inebriatus dicitur ex vino, intelligendum est eum vini vim omnino ignorasse. Non enim, inebriatum esse, semper in scripturis significat obrutum esse potu vsque ad rationis destitutionem, sed nonnunquam tantùm est largius bibisse vsque ad hilaritatem: vt cùm de fratribus Ioseph dicitur, quòd biberint, & inebriati sunt cum eo. Ex largiori autem vini potatione facile fit vt homo incidat in somnum, & in eo denudetur. Nec necesse est patriarchas ab omni excusari peccato, quanquam non crediderim grauius Noë in illo facto deliquisse.

Gene. 9.

Gene. 43.

34 Exultatio animæ & cordis, vinum moderatè potatum: sanitas est animæ & corpori sobrius potus.

Edem sæpius inculcat, vt rectum vini vsum persuadeat. Duplicem autem fructum recti vsus vini hic insinuat, nempe & exultationem mentis atque cordis, & per eam, sanitatem tum animæ tum corporis, quia & tristitiam pellit ab animo, & morbos à corpore. Quod enim dicitur; vinum est exultatio & sanitas; causaliter accipi debet,

D d iij   vt aliàs

vt alias sæpe similes locutiones, videlicet quia vinum lætitiã & sanitatem adfert. Pro, moderatè potatum, Græcis est, ἐν καρῷ ἀτάρκτης, hoc est, vinum in tempore sufficiens: quo significatur rectum vsus vini duobus ostendi, tempore & sufficientia, videlicet vt nec plus minusque vini sumatur quàm naturæ conueniat, nec alieno tempore, vt faciunt

Isaiæ 5.

35 Vinum multum potatum irritationem & iram & ruinas multas facit; Amaritudo animæ, vinum multum potatum.

Græcis tantum est, πικρία ψυχῆς οἷν-πινόμεν-πολὺς, ἐν ἔρεθισμῷ καὶ ἀνπιώματι, hoc est, amaritudo animæ vinum potatum multum in irritatione & contentione. Itaque in nostra lectione idem bis habetur, fortè ex diuersorum versione, aut ex commentario alicuius margini prius ascripto, & deinde in contextum relato. Ideo ergo vinum immodicè potatum dicitur amaritudo animæ, quia cum datum sit vt lætitiã animæ adferat, per abulum & immodicam sumptionem amarulentiam animæ prouocet, & ex ea contentiones, & rixas, ac deinde multas ruinas, hoc est, cædes siue ipsius ebrij, siue aliorum ab ipso ebrio. Quamquam autem vinum immodicè sumptum etiam aliorum malorum fit causa, vt libidinis, tamen amarulentia tantum meminit, & eorum quæ inde sequi solent: tum quòd hæc grauiora sæpe sint mala, tum quòd hæc directè sint contra finem ob quem vinum datum est. Cum enim datum sit ad pellendum mœrorem, & mentem exhilarandam, contra per eius abulum fit, vt lætitiã pellat, & amaritudinem inducat, vt quod in medicinam datum fuit, vertatur in venenum.

35 Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera.

Græca habent: πληθύνει θυμὸν μὲν ἄφρον-ἢ πρόσομμα, ἐλαττωῖ δὲ καὶ πρῶσι δὲ τραύματα, hoc est, Implet iram ebrietas stulti vsque ad offensionem, minorans virtutem, & faciens vulnera. Itaque nostræ lectionis hic est sensus: Animositas & audacia quam addit ebrietas, est sæpe causa vt quis per imprudentiam offendat, impingat, & in aliquod malum cadat. Et quamquam vires videatur homini addere, re vera tamen sæpe imminuit hominis fortitudinem, exponitque eum aliorum iniuriæ, à quibus faciliè læditur, & vulnera accipit. Pulchrè ergo significat, quòd cum ebrietas audaciam suggerat, & per eam vires tentandi aliquid & inuadendi alios, tamen verè hominem infirmiore reddat, & ruinae magis obnoxium. Bene enim de ebrietate cecinit Horatius: Spes iubet esse ratas, in prelia trudit inermem. Et Iuuenalis: Adde quòd & facilis victoria de madidis, & Blesis, atque mero tubantibus.

36 In conuiuio vini non arguas proximum, & non despicias eum in iucunditate illius.

Postquam docuit vinum in iucunditatem datum hominibus, rectè iam subiungit præcepta, quibus monet ne hanc iucunditatem quis impediatur & tollat, in conuiujs lætitiæ & recreationi deputatis, reprehendendo alios siue ob iucunditatem & paulò largiorem potationem, siue ob alias causas, quia tunc intempestiuum est arguere alium cum tempus est lætitiæ. Correptiones enim in conuiujs factæ duplici nomine sunt intempestiue & infrugiferæ. Ferè enim procedunt ex animi amarulentia, quam vinum excitat, & aliorum item animos tunc facile ad iracundiam commouent, tum quòd eos tunc vinum accendat, tum quòd non patiantur se tali loco & tempore palam moneri & reprehendi. Dicit ergo: In conuiuio vini, hoc est, conuiuio vinoso, quodque ad lætitiã vino excitandã destinatum est, non arguas proximum tuum, & non despicias eum, hoc est, non vituperes eum, nec contemptim ei loquaris cum est in iucunditate sua, quia sic & tolles ei iucunditatem, quæ illo loco & tempore conuenit, & pro ea ingeres amaritudinem, quæ illo loco & tempore non congruit. Ostendit Sapiens seueritatem non omni loco & tempore conuenire, esse tempora à Deo distributa: & alia quidem esse rerum magnarum ac grauium, alia ludicarum, alia ad necessaria munera negotiaque obeunda, alia ad subleuandam naturam accommodata, denique esse, vt ait Ecclesiastes, tempus flendi, & tempus ridendi. Qui autem seueritatem semper adhibendam censent, quid natura humana in hac vitæ corruptione postulat parum vident. Eòdem pertinet versus sequens:

37 Verba improprij non dicas illi, & non premas illum in repetendo.

Pro, in repetendo, quædam Græca habent, ἐμπαυτῆσαι αὐτόν, hoc est, in occurso eius, vt sit sensus: non premas vel non affligas eum occurrendo, & contradicendo ei. Germanicum tamen exemplar habet, sicut noster declarat se legisse, ἐμπαυτῆσαι, hoc est, in repetitione, debitorum scilicet, quorum repetitio non est tempestiua in conuiuio, sicut nec reprehensio. Potest etiam intelligi de petitione potationis, ad quam conuiuæ sese mutuò malo more vrgere & premere solent, ad satisfaciendum scilicet eorum votis. ●